

Шевчук Лариса,
*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу
навчання мов національних меншин і зарубіжної літератури,
Інститут педагогіки НАПН України*

**До питання збагачення словникового запасу учнів в умовах
українсько-польського білінгвізму:
особливості застосування перекладу**

За результатами Всеукраїнського перепису населення (здійсненого у 2001 році) на території України проживає більше 144 тисяч поляків [3]. Значна кількість учнів прагнуть вивчати польську мову. Це діти із сімей поляків, зі змішаних сімей (батько поляк, а мати – українка або навпаки), також здобувачі освіти інших національностей. На сьогодні, у нашій країні існують такі варіанти вивчення польської мови: навчання у закладах загальної середньої освіти із навчанням польською мовою (коли польська мова вивчається як рідна мова), в аналогічних класах, вивчення польської мови як навчального предмета, під час занять гуртків, недільних шкіл, курсів.

Вивчення української мови учнями здійснюється у закладах загальної середньої освіти як рідної мови (до того ж українською мовою школярі вивчають різні предмети), як державної у закладах загальної середньої освіти із навчанням мовами національних меншин, під час занять гуртків та ін.

Важливий і необхідний аспект володіння мови – це активний і пасивний словниковий запас. Дієвим засобом збагачення словникового запасу учнів в умовах українсько-польського білінгвізму є переклад.

А. Федоров зазначає, що «перекласти» – це «висловити правильно і повно засобами однієї мови те, що вже виражено раніше засобами іншої мови» [6]. Інші науковці таким трактують поняття «переклад»:

- «репрезентація оригіналу засобами іншої мови» [5, с. 150];
- «певного виду мовне, точніше кажучи, міжмовне перетворення або трансформацію тексту однією мовою у текст іншою мовою» [1, с. 6].

На сторінках довідкового видання «Словник української мови» (за ред. І. К. Білодіда) вміщено два трактування поняття «переклад»:

- 1) «дія за значенням перекладати» («передавати текст, слово або усне висловлювання засобами іншої мови») [4, с. 196];

2) «текст, слово, усне висловлювання, а також літературний твір, перекладені з однієї мови на іншу» [4, с. 196].

Обов'язковою умовою застосування перекладу для ефективного збагачення словникового запасу учнів із польської мови, з української мови в умовах білінгвізму є врахування його специфіки, зокрема, насамперед, – яка мова є рідною. Ознайомлення із новими лексичними одиницями із застосуванням перекладних способів можливо здійснювати наступним чином:

1) завдяки однослівному перекладу

(Приклад 1. *wolność* – свобода; *ufać* – довіряти.

Приклад 2. *Rzeka* – rzeka, *zapomnieć* – забути.);

2) пояснення значення слова рідною мовою

(Приклад 1. *Bosian*. Великий перелітний птах, великий, із довгим червоним прямим дзьобом, довгими ногами. У нього біле пір'я, на крилах – чорне.

Приклад 2. *Żertwować*. *Dać coś komuś bezinteresownie*.);

3) ознайомлення із визначеннями, запропонованими рідною мовою.

(Приклад 1. *Nierówny*. Ненадійний; той, якому не можна довіряти; на якого не можна покладатися.

Приклад 2. *Kuchnia*. *Pełne naczynie z uchem, używane do picia*.)

Можливе застосування пофразового перекладу або перекладу речень.

(Приклад 1. *Zwrócić uwagę* – звернути увагу.

Приклад 2. *Przyjść na pomoc* – прийти на допомогу – *przyjść na ratunek*.

Приклад 3. *Na parterze jest salon, sypialnia, kuchnia i łazienka*. На першому поверсі вітальня, спальня, кухня і ванна.

Приклад 4. *Ja już przedчуваю nowe wrażenia*. *Już tam przedsmak powych wrażeń*.

На вибір способу семантизації впливають такі фактори: «належність слова до активного чи пасивного мінімуму, ступінь навчання (початковий, середній, старший), вікові особливості», мовна підготовка учнів [2, с. 96].

Слід також зазначити, що ознайомлення із новими словами можливе також у процесі читання книги, у якій художній твір запропоновано двома мовами, – на розгортці аркуша зліва (на парних сторінках) вміщено текст українською мовою, а справа (на непарних сторінках) – польською мовою (або навпаки). Утім, знайти таке видання на книжковому ринку – складне завдання.

Ще одним, надзвичайно цікавим способом ознайомлення із новими словами, є застосування методу Іллі Франка, що передбачає адаптування тексту без зміни оригіналу, та дозволяє швидко поповнити лексичний запас не використовуючи словник. Читач ознайомлюється із текстом, який розбитий на уривки таким чином: спочатку запропоновано невеликий адаптований уривок (у дужках вміщено дослівний переклад та лексичні коментарі), потім – неадаптований уривок (без підказок). Запам'ятовування слів відбувається завдяки тому, що слова у тексті повторюються, трапляються у різних поєднаннях і смислових контекстах. Школяр читає цікаву книгу і, водночас (не помічаючи цього), інтенсивно накопичує пасивну лексику, звикає до відповідної системи, вивчає мову.

На жаль, слід зауважити, що, якщо у Російській Федерації підготовлено більше 350 книг для читання текстів із використанням методу Іллі Франка 60-ма мовами, і серед них є польсько-російські варіанти, в Україні аналогічних польсько-українських книг бракує.

Для ефективного збагачення словникового запасу учнів в умовах українсько-польського білінгвізму можливе використання різних форм перекладу залежно від форми презентації, відповідності оригіналу, за повнотою передачі змісту. Зокрема, це:

- усний та письмовий переклад (різновиди – усно-письмовий та письмово-усний переклад);
- послідовний (здійснюється в паузах після логічно завершених частин) або синхронний переклад (відбувається одночасно з отриманням усного повідомлення);
- точний або вільний переклад;
- повний або неповний переклад (скорочений, фрагментарний).

Зрозуміло, що письмовий переклад учням здійснювати легше, ніж синхронний, адже є можливість для багаторазового звернення до оригіналу, використання словників, довідників тощо, що забезпечує більшу інформаційну точність (хоча для письмового перекладу потрібне терпіння і наполегливість). Разом з тим, використання синхронного перекладу у навчанні учнів польської або української мови вважаємо можливим і корисним за умови врахування принципу доступності.

Підсумовуючи сказане, варто підкреслити, що використовувати переклад для збагачення словникового запасу учнів в умовах українсько-

польського білінгвізму важливо та необхідно. Водночас необхідно шукати нові та цікаві формати, дарувати незабутні враження. Адже, як пише Ілля Франк, для того, щоб оволодіти мовою, «потрібен час і занурення, потрібно віддати цьому частину душі» [7].

Використані джерела

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. URL: http://samlib.ru/w/wagarow_a_s/barhud-trdoc.shtml
2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник, 2-е вид., випр. і перероб. Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
3. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
4. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства. / за ред. І. К. Білодіда. Т. 6. Київ : Наукова думка, 1070–1980. URL: http://ukrlit.org/slovnky/slovnky_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4
5. Тюленев С.В. Теория перевода: учебное пособие. Москва : Гардарики, 2004. 336 с.
6. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : учеб. пособие, 5-е изд. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ; Москва : ООО «Издательский Дом «Филология Три», 2002. 416 с. URL: http://samlib.ru/w/wagarow_a_s/osnowyobshejteoriiiperewoda2002.shtml
7. Франк И. Метод чтения Ильи Франка. URL: <http://www.franklang.ru/index.php/metod-chteniya-ili-franka>
8. Шевчук Л.М. Навчання української мови в умовах білінгвізму: від читання до текстотворення. *Українська мова у світі : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції, 17 серпня 2018 р.* Львів, 2018. С. 224–231.
9. Шевчук Л.М. Вправи і завдання для словникової роботи учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин у підручниках з української мови. *Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць.* [Ред. кол. ; голов. ред. О. М. Топузов]. Київ : Педагогічна думка, 2019. Вип. 23. С. 292–305